

25 MAYIS, MUSTAFA KEMAL HAVZA'DA

*Prof. Dr. Turgut ÖZEKE**

16 Mayıs 1919'da 9. Ordu kıtaatı müfettişi ve yaveri şehriyari Mustafa Kemal Paşa, Cuma selamlığı merasiminden sonra, saat 16.00'da karargahı ile beraber İstanbul'dan ayrılmış, bindiği Bandırma vapuru, Kız Kulesi açıklarında aranmış, düşman zırhlıları arasından yoluna devam etmiştir. Güvertede arkadaşlarına Mustafa Kemal *"Bunlar işte böyle; yalnız demire, çeliğe, silah kuvvetine dayanırlar. Bildikleri şey yalnız madde. Bunlar hürriyet uğruna ölmeye karar verenlerin kuvvetini anlayamazlar. Biz Anadolu'ya ne silah, ne cephane götürüyoruz. Biz ideali ve imanı götürüyoruz."* der.

Bandırma vapuru 17 Mayıs'ta şiddetli fırtına nedeni ile İnebolu'ya yanaşamaz Kemal Paşa, 18 Mayıs'ta Sinop'tan, Samsun'daki tümen komutanlığına geldiğine dair telegraf çektirir. 19 Mayıs 1919'da sabah saat 06.00'da Samsun limanına girilmiş ve sandallar vasıtası ile karaya çıkmıştır. Askeri bando eşliğinde halk ve yetkililer tarafından coşkun sevgi ile karşılanırlar.

Kemal Paşa 20 Mayıs'ta Damat Ferit Paşa'ya *"İzmir'in Yunan askerleri tarafından işgali hadisesi yakından temas ettiğim millet ve orduyu tasavvur ve tasvir edilemeyecek kadar üzümüştür. Millet ve ordu, mevcudiyetine karşı yapılan bu haksız tecavüzü kabul etmeyecektir."* diye telegraf çeker. Yine aynı tarihte Kazım Karabekir Payaya da *"Umumi durumumuzun almakta olduğu vahim şekilden pek elemli ve müteessirim. Millet ve memleket borçlu olduğumuz en son vicdani vazifeyi yakından müşterek çalışma ile en iyi yerine getirmek mümkün olacağı kanaatiyle bu memuriyeti kabul ettim Bir an evvel zatinalinize kavuşmak arzusundayım."* diye telegraf çeker.

Paşa 22 Mayıs'ta Sadarete gönderdiği raporda *"...millet birlik olup hakimiyet esasını Türklük duygusunu hedef almıştır"* der. 23 Mayıs'ta Ali Fuat Paşaya geldiğini bildirmiş, 24 Mayıs'ta ise, *"bazı şikayetleri yerinede tetkik etmek ve önlem almak üzere"* karargahını Havzaya taşıyacağını İstanbul'a iletmiştir.

Mustafa Kemal ve beraberindekiler 25 Mayıs 1919 günü sabahın erken saatlerinde, Samsun Mıntıkâ Palas otelinden eski bir araba ve yaşlı bir

* Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğretim Üyesi.

şoförle hareket ederler. Kıırma taşlı yollarda araba çok yavaş hareket eder. Bozulduğu birkaç kere de arabayı itmek zorunda kalırlar. Dağ başını duman almış marşı orada söylenir, tarlasında çift süren köylü ile olan konuşması orada geçer ve bunları tarih kitapları yazmıştır.

Samsun’la Havza arasında Kavak kasabası vardır. Saat 15 sularında Kavağa gelen Paşa halkı dinler, “*Siz bir müdafaa cemiyeti kurun ve Havza’ya bana haber verin*”der. Halk ve şehrin ileri gelenleri “*Emrindeyiz Paşam!*” diye sevgi gösterirler. Mustafa Kemal Havza’ya geleceğini kaymakama bildirir. Yaveri Muzaffer Bey tarafından Mesudiye oteli hazırlanır (bu otel halen müze yapılmıştır ve alt katında itfaiye vardır). Otelin o zamanki sahibi 50 yataklı otelde, kalan Pontusçu müşterilerini yalvara yakara çıkardığının anlatır. Oturduğu masada eski bir telegraf makinası ve kendi el yazısı ile kaymakamdan asayiş ve Rumlar’ın taşkınlıkları ile ilgili bilgileri istediği yazı durmaktadır.

Paşa Çanakkale kahramanı olarak halk tarafından tanınır. Askerden dönenler onun kahramanlıklarını anlata anlata bitiremezler. Sivas’ta ve diğer şehirlerde bu durumu kendisine büyük avantaj sağlamış halk kendisine sahip çıkmıştır. Havza halkı da onu büyük bir merasimle karşılar. Külot pantolon, çizme ve kalpaklı paşanın omzunda padişah yaveri kordonlar vardır ve kendisi 38 yaşındadır. Burada Mustafa Kemal 18 gün kalır. Oteli daha çok çalışma yeri olarak kullanır, geceleri telegrafhaneye gidip telegraf başına çağırdukları ile bağlantı kurar. Yerli halkın anlattıklarına göre çoğu kez eşraftan Osmanağazadeler’in evinde barınmıştır.

Havza ve Samsun yöresi Pontusçular’ın yoğun olarak faaliyetlerini sürdürdükları bir bölgedir. Lord Kinross anılarında Rumlar’ın Türk köylerini yaktıklarını İngilizler’in yardım ettiklerini yazar. O günleri yaşayanlardan birisi de 1900 doğumlu (1316) Rüştiye mektebinin son sınıfında iken görünümü ve kilosuna göre (sinnen) askere alınan babamdır. Çünkü Anadolu’da nerede ise erkek kalmamış, çoğu muhtelif cephelerde yok olmuşlardır. Bir kısmı ise kaçaktır. Samsun’da 1918 yıllarında Cemil Cahit Toydemir’in birliğinde süvari olan babam, Samsun’la Bafra arasında bulunan, eski adı Muşta olan karakola posta götürmektedir. Kendisine atılan kurşun atının ön yakalarının bir tarafından girip bir tarafından çıkar. Yere yuvarlanan at sazların arasına yığılıp kalır ve babam da böylece canını kurtarır. Gündüzleri sahile cephanesandıkları bırakılır. Üzerleri örtülüp işaretler konur. Gece sahile inen Rumlar bu sandıkları hayvanlarına yükleyip keyifle, hatta halay çekerek köyelerine götürürler. Sakladıkları depoları tespit eden askerler ise ertesı gece orayı ateşe everirler. Babam, mataralarına gaz doldurduklarını, saatlerce mermilerin patlayışını uzaktan seyrettiklerini anlatırdı. Ayrıca İngiliz zırhlılarının toplarını Samsun’a çevirip beklediklerini, kendilerinin ise bir zamanlar Sahra Sıhhiye Okulu olan tepelere soba borularını top görünümü vererek yerleştirdiklerini anlatırdı.

Bir başka anısı ise Çarşamba Camisi baskını ve soygunu idi. Ramazan ayının 15. Gecesi eski ve büyük taş camiyi dolduran kadın erkek halk tam teravih namazına başlayacakları zaman, orada tesadüfen müezzinlik yapan babamı ayağa kalkarken iki silahlı kişi susturur. Sonra caminin pencere-leri açılıp silahlar doğrultulur. Hiç kimse kıpırdamaz. İçeri giren birkaç kişi insanları teker teker arar, ceplerinde kollarında ne varsa alırlar. Bu olay 15-20 dakika devam eder, birden minareden esas müezzinin sesi gelmeye başlar “*Ümmet-i Muhammed yetişin, camide soygun var*” diye bağırır. Halk ve karakolda bulunan birkaç kişi silah atarlar ve çeteler de çekilip giderler. Meğerse, müezzin efendi minarenin kapısının önünde namaz kılarmış. Gizlice minareye tırmanmış. Bu olayı, 1970 yılında babamla Çarşamba’ya gittiğimde o olayı yaşayan bir başka yaşlıdan da dinlemiştim. O iki insanın kucaklaşmalarını hiç unutmamam. Yaşları 60’ın üstünde olanlar, anne ve babalarından bu gibi hikayeleri çok dinlemişlerdir. O kuşağın vatan millet deyince gözleri dolar, “Allah devlete millete zeval vermesin” diye dualar ederlerdi.

Mustafa Kemal Havza’ya geldiklerinin ikinci günü 7 kişilik şehir eşrafını kabul eder. Onlarla her zaman görüşeceğini, beraber olacağını, düşmanın bizi öldürmek değil diri diri gömmek istediğini, son bir gayretle kendimizi kurtarmak gerektiğini anlatır. 28 Mayıs’ta Taşmektep denilen okul binasında toplanıp Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin kurulmasına karar verirler. Yepyeni bir ideal için Serdengeçti teşkilatını kurarlar. O akşam belediye başkanı İbrahim Cebeci’nin evinde toplanarak, 4500 kişilik gücü, Mustafa Kemal’in emrine verirler. İlk teşkilatı Havzalılar kurar. 30 Mayıs’ta ilk mitingi havzalılar yapar. Cuma günü Yoguç Paşa Camisi’nde her taraftan gelen halk toplanır. Hocanın gelmemesi üzerine Mustafa Kemal uzun bir konuşma yapar. Halkı uyarır, davanın önemini vurgular. Böylece Milli Mücadele’nin ilk hareketi başlamıştır. Paşayı izleyen İngilizler bundan rahatsız olur. Sonra ise İstanbul tarafından geri çağırma veya istifa işlemleri başlar. Bu arada Havza halkı ile bütünleşir Bayram Ağa ve Cebeci İbrahim Efendinin evine sık sık gider. O günleri yaşayanların anlattıklarına göre her gün mide ağrıları için bir demet maydanoz alır ve kaplıcaya gidermiş.

Mustafa Kemal bu günlerde İngiliz ve Rus subayları ile görüşmüştür. Sultan Vahdettin’e durumun vehametini anlatan uzun bir telegarf çekmiştir. İngilizler’in daha sert davranıp padişaha ve dolayısı ile kendisine baskı yapmaları sonucu, Mustafa Kemal ve arkadaşları, Havza’dan Anadolu’nun içlerine doğru ayrılmışlardır. Amasya yolunda güvenlik nedeni ile bir müddet konaklamışlardır. Tokat, Sivas yörelerinde Rum çeteleri korku salmaktadırlar. Nitekim Topçam dağlarında dolaşan Koca Anastas çetesi babamın arkadaşına emanet verdiği atını, arkadaşını vurarak alıp gitmiştir. 13 Haziranda Havza’dan sivil kıyafetle ayrılan Paşayı Amasya halkı da coşku ile karşılamıştır.

Mustafa Kemal 24 Eylül 1924'te Latife hanımla Havza'ya gelmiş, kaldığı oteli ziyaret etmiştir. İkinci defa geldiğinde *"Havzalılar, sizinle en elemli ve yeisli günlerde tanıştım, aranızda günlerce kaldım. Bana mazinin hatıralarını hatırlatan şu daire içinde kıymetli mesai ve muavenetinizden pek müstefit oldum"* demiştir. *"Eğer Havzalılar'ın o samimi ve metin hüsnü kabulleri olmasaydı ve eğer Havza'nın nafii ve şifalı kaplıcaları ahvali sıhhiyem üzerinde müsbet bir tesir bırakmasaydı, emin olunuz ki inkılap için çalışamayacaktım. Bundan dolayıdır ki, Havza'ya ve Havzalılar'a çok borçluyum. Kalbi rabıtamı ebediyen saklayacak, sizi hiç unutmayacağım. Muhterem Havzalılar, ilk cüreti, ilk cesareti gösteren, ilk teşkilatı yapan sizlersiniz. İnkılap ve cumhuriyet tarihinde kahraman Havzalılar'ın büyük bir yeri vardır."* diye beyanat vermiştir. 18 Eylül 1928'de Samsun'dan Tokat'a doğru geçmiş, 22 Kasım 1930'da yine trenle Amasya'dan Samsun'a geçmiş ve her defasında halkın coşkusu ile karşılanmıştır.

İşte bu mütevazi Anadolu şehri Kurtuluş Savaşımız'ın ilk temellerinin atıldığı yerdir. Havza, Anadolu'nun en eski yerleşim yerlerinden birisidir. Samsun'a 85 kilometre mesafededir. Bugün 60.000 nüfuslu, kısmen dağlık ve kısmen ovalık bir yöredir. Halkı ziraatle geçinir. Birkaç un değirmeninden başka sanayii yoktur. Şifalı kaplıca suları ile birçok insana hizmet verir. Otel ve pansiyonculuk gelişmiştir. Samsun'dan çıkan bayrak bir gece burada misafir edilir. Samsun yolu şehrin kenarından geçtiği için şehri görmek pek mümkün değildir. Mütevazi Havza halkı halen aynı yaşamını sürdürür (Bu bilgiler daha ayrıntılı olarak 1998 yılında Havza kaymakamlığına hazırlanan "Cumhuriyete Doğru Atatürk ve Havza" isimli kitapta mevcuttur).

Havza'nın anayola çıkışında bir benzin istasyonu vardır. 1919 yılında bu istasyona benzin almak üzere uğruyorum. Elektrikler kesik olduğu için beklerken istasyon sahibi beni misafir edip çay ikram ediyor. O sırada bir delikanlı gelip mal sahibine babasının benzin borcunu ödemek istediğini söylüyor. Mal sahibi babası öldüğü için delikanlıya baş sağlığı diliyor onun borcunu sildiğini söylüyor. Delikanlı ödemek için yine ısrar ediyor, mal sahibi parayı almıyor. Babasının uzun süre hasta yatıp masraflarının çok olduğunu ve o parayı annesine kardeşlerine harcamasını uygun bir dille anlatıp parayı almıyor. Delikanlı da teşekkür ederek ayrılıyor.

Paranın miktarı önemli değil, ama Anadolu'da bu insani davranış ve anlayış sürüp gidiyor. Herhalde 1000 yıldır Anadolu'da yaşamamızın nedeni bunlardır diye düşünüyorum. Ve diyorum ki, Samsun üzeri Havzadan geçen herkes bu mütevazi Anadolu şehrini ziyaret etsin. Mustafa Kemal ve arkadaşlarını destekleyen bir avuç kahraman insanın hiç olmazsa resimlerini görsün. Cumhuriyetimizin ne zorluklar ve özveri ile kurulduğunu daha iyi anlamış Kurtuluş Savaşımızın ilk hareketin başladığı Havza halkını selamlamış olurlar...

KİTAP TANITIMLARI